

LUNDS
Universitet
Sociologiska institutionen

Kandidatuppsats 10 poäng
Soc 344, 41-60 poäng
Vårterminen 2001

Frihetsberövandet

Upplevelser av inlåsnigen

Författare: Marina Grebovic

Handledare:
Margareta Norell

ABSTRACT

Författare: Marina Grebovic

Titel: Frihetsberövandet - upplevelser av inlåsningen. Uppsats Soc 344, 41-60 poängs uppsatts i sociologi, vårterminen 2001.Handledare: Margareta Norell

Sociologiska institutionen, Lunds Universitet. Sidantal: 26.

Frågeställningen i uppsatsen är: hur hanterade intagna vistelsen i häktet? Använde de sig av strategier för att utärda inlåsningen? I så fall vilka? Bakgrunden till uppsatsen är främst den senaste tidens intensiva debatter gällande förhållanden i svenska häkten, diskussioner har bland annat gällt långa häktningstider och stränga restriktioner. Vidare grundar sig mitt intresse främst på ett tidigare övervakningsuppdrag. Min klient uttryckte negativa upplevelser i samband med häktningen: exempelvis stark känsla av förnedring och underkastelse, dålig självkänsla samt påvisad rädslan för stängda utrymmen och sömnstörningar. Mitt syfte är att undersöka hur före detta häktade upplevde inlåsningen. Vidare vill jag också beskriva hur de intagna påverkades av isoleringen, då kontakten med omvärlden bröts i samband med rådande restriktioner. Mitt delsyfte är att undersöka om intagningen medförde före detta häktade sociala konsekvenser efter frigivningen. Uppsatsen är en kvalitativ studie. Undersökningen är grundad på kvalitativa individuella intervjuer med fem före detta misstänkta och häktade personer. Intervjugruppen som jag har undersökt har varit häktade mellan åren 1990-1998. Av resultatet framkommer att samtliga upplevde häktningen i kombination med restriktionerna som smärtsamma, överkliga samt som tid av maktlöshet. I samma diskussion framkom det även att alla intervjuade upplevde inlåsningen som förnedrande och kränkande. Slutsatsen är att alla intagna upplevde sig stigmatiserade inför frigivningen.

Nyckelord: Häkte, Frihetsberövandet, Upplevelser, intagna, restriktioner, kvalitativ, strategier, vårdare, självkänsla, maktlöshet, isolering, självmord, anpassning, självbedrägeri, stigma.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1 Bakgrund.....	2
1.2 Syfte.....	2
1.3 Frågeställning.....	2
2. Metod.....	3
2.1 Metodansats och metodval.....	3
2.2 Respondenturval.....	4
2.3 Tillvägagångssätt.....	5
2.4 Intervjusituationer.....	5
2.5 Etiska överväganden.....	7
3. Teoretiska utgångspunkter.....	7
3.1 Litteratursökning.....	7
3.2 Urval av teoretiker som används i studien.....	7
4. Redovisning och analys av intervjuer.....	8
4.1 Personlig bakgrund.....	8
4.2 Förstagångs häktade.....	8
4.3 Tidigare häktade.....	9
4.4 Upplevelser av inlåsningen.....	9
4.5 Restriktioner.....	13
4.6 Restriktionernas inverkan på den intagne.....	13
4.7 Använda strategier för att klara av inlåsningen.....	15
4.8 Den intagnes upplevelser av kriminalvårdspersonalen.....	18
4.9 Stigma.....	19
5. Sociala konsekvenser på intagna.....	19
5. Slutsatser i analys och diskussion.....	22
6. Litteraturförteckning.....	27
Bilaga 1. Intervjuguide.....	28

1. Inledning

” En dörr slår igen till min vackra värld, en skrällande fängelsedörr. Och jag börjar den fredlöses sömngångarfärd bort från allt, som var kärt för mig förr. Gud hjälpte mig sedan, när timmen slår och jag väcks till uppståndelsen ur min mardröm från dödsgrå fängelseår och skall börja leva igen. (Fånge Peder Bleck ur diktsamlingen ” Genom ett Galler ” 1944 I Rudstedt 1994 sid 8.)

Upplevelser av inlåsningen bland intagna ger uttryck åt olika dimensioner och vinklingar beroende på hur stort psykiskt lidande den intagne upplevt. Lidandet grundar sig främst på vad den frihetsberövande har fått uppleva i häktet.

I dag häktats allt fler människor för brott grundade enbart på indicier. Landets häkten och fängelser är överfulla. Parallellt framkommer det häpnadsväckande rapporter om att allt fler häktade begår självmord under häktningstiden i Sverige. De senaste tre åren har 12 häktade begått självmord i svenska häkten. (Text TV 4, 2001- 04-30)

1.1 Bakgrund

Bakgrunden till uppsatsen är bland annat den senaste tidens debatter beträffande situationen i svenska häkten, diskussioner har bland annat gällt långa häktningstider och stränga restriktioner. Vidare grundar sig mitt intresse på ett tidigare övervakningsuppdrag inom kriminalvården där min klient under diskussionen uttryckte destruktiva upplevelser till följd av häktningen. Upplevelserna av inlåsningen medförde negativa effekter, exempelvis stark känsla av förnedring och underkastelse, dålig självkänsla, rädsla för stängda utrymmen samt sömnstörningar mm.

1.2 Syfte

Mitt syfte är att undersöka hur före detta häktade upplevde inlåsningen. Vidare vill jag också beskriva hur restriktionerna inverkade på de intagna samt huruvida den intagne påverkades av isoleringen. Mitt delsyfte är att undersöka om intagningen medförde före detta intagna sociala konsekvenser efter frigivningen.

1.3 Frågeställning

Frågeställningen i uppsatsen är: hur hanterade intagna vistelsen i häktet?

Använde de sig av olika strategier för att uthärda inlåsningen ? I så fall vilka?

2. Metod

I detta kapitel redogör jag för min studies empiriska undersökning samt tillvägagångssätt, genomförande, och intervjusituationer. Jag redogör också för respondenturval, datainsamling samt hur jag bearbetat min data. Även etiska överväganden beaktas.

2.1 Metodansats och metodval

Om man avser att studera och förstå hur människor upplever ett visst fenomen är kvalitativ metod mest lämplig. Eftersom min avsikt var att få fram så mycket diskuterande och analyserande information i förhållande till mitt syfte ansåg jag kvalitativ ansats var mest lämplig för min undersökning d.v.s. den skapar en helhetsbild av fenomenet samt en ökad förståelse för olika sociala processer. Även närkontakt skapas mellan forskaren och undersökningsobjektet d.v.s. bättre uppfattning inom den enskildes situation. Kvale (1997). Inom metodteorin skiljer man vanligen mellan kvalitativa och kvantitativa metoder. Dessa två metoder utgör inte två olika metoder utan snarare två olika grupper av metoder med vissa gemensamma grunddrag som t.ex. både de kvalitativa och kvantitativa metodsyste­met syftar till att försöka förstå hur människor upplever ett visst fenomen samt skapar bättre förståelse för samhället vi lever i. Den grundläggande skillnaden mellan metoderna är: kvantitativa metoder förutsätter att allt som man studerar ska göras mätbart samt att undersökningens resultat omvandlas till siffror d.v.s. presenteras numeriskt. Med kvalitativa metoder menas att man tillämpar en bestämd undersökningsmetod t.ex. strukturerad eller ostrukturerad intervju. I en bestämd strukturerad intervju fokuserar man på förhållandet mellan forskaren och det som ska undersökas. Vid ostrukturerade intervjuer faller betoningen på tillvägagångssättet vid datainsamling och bearbetning, samt hur man tolkar och presenterar sin data. Inom kvalitativa metoder är det forskarens tillvägagångssätt som vid datainsamling och bearbetning, samt hur forskaren uppfattar ett visst fenomen, tolkar och presenterar sin data som står i förgrunden. Holme & Solvang (1997).

2.2 Respondenturval

Respondenterna valdes av min kontaktperson som är anställd inom kriminalvårdens som övervakare. Kontaktpersonen och jag träffades på frivården i samband med ett övervakningsuppdrag där vi båda var anställda som övervakare. Kort därefter avslutade jag mitt övervakningsuppdrag. Efter att jag formulerat mitt syfte och bestämt mig för antal deltagande kontaktade jag min före detta kollega via telefon och presenterade min undersökningen och i samtalet svarade på frågor i förhållande till vad han ville veta angående min studie. I presentationen framförde jag önskemål om sex deltagande. Mina urvalskriterier grundade sig främst på att respondenterna skulle ha varit häktade längre än två veckor och även innehaft restriktioner under hela häktningstiden. Jag framförde inget krav på kön eller ålder. Respondenterna valdes ut av min kontaktperson utifrån ovannämnda urvalskriterier. Därefter ringde han de avsedda intervjupersoner, fem tackade ja till deltagandet, endas en var förhindrad just vid den tillfället då jag avsåg att genomföra mina intervjuer. Det blev ett bortfall, med anledning av bortfall begränsades antalet intervjupersoner till fem. Min undersökningsgrupp kom att bestå av fem personer två män och tre kvinnor i åldern 23- 33. Intervjupersonerna hade varit häktade mellan trettio dagar och sex månader. Samtliga hade varit häktade med fulla restriktioner under hela häktningstiden.

Vid rättegången friades kvinnorna helt från brottsmisstankarna. Samtliga kvinnor erhöll skadestånd. Ersättningen grundade sig främst på häktningstidens längd. Kvinnorna i gruppen var inte bekanta med varandra. Övriga i undersökningsgruppen tillhörde heller inte samma bekantskapskrets. Med detta och de olika erfarenheter från frihetsberövandet samt skilda karaktärer hoppas jag få en bredare syn på fenomenet jag har för avsikt att undersöka. När urvalet var klart och de avsedda intervjupersonerna tackat ja till deltagandet, bestämde jag individuella möte med intervjupersoner via min kontaktperson. Vi möttes på Malmö stadsbibliotek. Respondenten fick en presentation om vad undersökningens syfte är. Jag och respondenten satt på Malmö stadsbibliotekets restaurang och samtalade, för att som intervjuaren skapa en relation till respondenten. Det är en känsligt situation när man ska intervjua främmande människor, man måste ta hänsyn till deras livssituation. Intervjupersonerna fick en utförlig redogörelse på trettio minuter om vad intervjun är avsedd för, för att kunna ta ställning till om de vill delta eller inte.

Detta kallar Kvale (1997) informerat samtycke. Efter presentationen bestämde jag i samråd med respondenten tid och plats för intervjun. Samtliga ansåg att det var tryggast att genomföra intervjuer i hemmiljö de ville undvika offentligheten.

Jönsson (1998 i Sjöberg 1999) beskriver sina erfarenheter av intervjuer med intagna på svenska fängelser följande: ”*Människor som oftast intervjuas måste ständigt berätta sin livshistoria om och om igen.*” Han menar att intagna är särskilt utsatta grupper för forskning.

2.3 Tillvägagångssätt

Enligt Rubenowitz (1980) är det viktigt att följa vissa tumregler oavsett vilken typ av intervju man väljer: Man bör försöka få den intervjuade att ställa upp för intervjun av intresse, utan att känna sig tvingad samt att intervjuaren lämnar ut tillförlitlig information för att på så sätt skapa förtroende. Även miljön är en viktig faktor vid intervjuer. Man bör befinna sig i lugn och ostörd miljö. Man bör också se till att utomstående inte stör. Intervjuaren bör inte framstå som tidspressad utan lugn och avslappnad.

2.4 Intervjusituationer

Mina tematiserade intervjuer med underfrågor (se bilaga 1) genomfördes individuellt i en miljö där vederbörande kände sig trygg d.v.s. i sitt eget hem. Vid alla intervjuer användes bandspelare. Alla intervjupersoner hade givit sitt godkännande till bandupptagning. Innan intervjuerna påbörjade garanterades respondenterna anonymitet. Alla namn i studien är fingerade. Intervjuer inleddes enligt ”*trattprincipen*” vilket innebär att man börjar med ett teman för att därefter ge nyckelord som den intervjuade tar upp. Jag har använt teman som t.ex., upplevelser av inlåsningen, påverkan av restriktioner samt sociala konsekvenserna inför framtiden. Intervjuerna varade mellan 35 -60 minuter beroende på hur detaljerade svar personen gav. Jag träffade mina respondenter vid avtalad tid.

Respondenten Paula uttryckte önskemål om att bli intervjuad först i brist på tid. Vi träffades i hennes lägenhet vilken gav ett bohemisk intryck. Vi satt i vardagsrummet och samtalet genomsyrades av metaforer från häktet. Vid flera tillfällen under intervjun gjorde hon uppehåll för att tänka igen svaren, hon framhåller betydelsen av verklighetsupplevelser just under den tiden då hon var häktad. Paula undvek efterkonstruktioner, hon menar att med tiden

kan smärtan lindras och upplevelser färgläggs eller förträngas. Hon betonar att det är första gången som hon diskuterar incidenten med någon utomstående.

Intervjupersonen Lisa inledde vårt samtal genom att diskutera och analyserade enstaka personligheter som präglade hennes liv just under vistelsen i häktet som exempelvis hennes advokat, förhørsledarna, häktespersonalen, psykologen, läkaren och prästen. Hon återgav en nyanserade beskrivning av dem. Jag behövde inte ställa underfrågor. Hon återgav nästan hela händelseförloppet i kronologisk ordning.

Intervjun med Nina skiljer sig något från de övrigas, hon inledde varje teman med citat ur Sveriges rikets lag och relaterade till paragrafer som hon ansåg relevanta i förhållande till hennes fall. Hon kommenterade paragraferna och betonade att, om paragraferna hade efterföljts så hade hon inte blivit häktad.

Intervjupersonen Totte pratade fritt, han försökte följa mina teman men hoppade fram och tillbaka. Han påpekade att studenter och forskare har intervjuat honom under olika perioder i fängelset. Han inledde nästintill varje teman genom att fråga mig ” *Vad tycker du själv, ska det ska vara så ?* ” Jag svarade, men undvek ledande svar.

Jag träffade Respondenten Tommy i hans föräldrahem där han var inneboende. I våra samtal verkade Tommy mycket upprörd när han talade om den senaste vistelsen i häktet. Intervjun med Tommy avslutades efter 35 minuter. Han var sparsam med uppgifterna, han gav intryck av blygsam framtoning. Jag fick inleda tema och ställa underfrågor. Han gav raka svar och flöt inte ut som de övriga gjorde vid några tillfällen. Han var bestämd och svarade endas på frågorna.

Jag tycker att mina intervjuer förflöt på ett tillförlitlig sätt och att intervjupersonerna gav intresseväckande infallsvinklar till min undersökning. Jag förvånades av den öppenhet som i stort sett alla respondenter visade. Jag försökte besvara närheten samtidigt som jag bibehöll distans för att inte bli för subjektiv dels till teman dels till mina privata uppfattningar för att på så sätt inte påverka respondenternas svar och därav resultatet. Alla fem respondenter visade stor nyfikenhet över valet av mitt uppsatsämne, deras nyfikenhet grundade sig främst på varför jag har val att skriva om just frihetsberövandet? Mina genomförda bandade intervjuer skrevs ut ordagrant och analyserades enligt kategoriserings proceduren. Jag började med att

göra en disposition av intervju svaren med olika rubriker. Sedan sorterade jag svaren under den rubriken där de passar bäst in. Därefter jämförde jag utfallet mellan de olika svaren för att sedan bearbetar kategorierna och analyserar. Jag analyserade endast det som jag ansåg relevant i förhållande till mitt syfte.

2.5 Etiska överväganden

Ett viktigt inslag i forskarsammanhang är att inte utsätta undersökningsobjektet för fysisk eller mental stress. När man forskar är det viktigt att respektera människor och deras integritet. Detta efterföljs bäst genom att garantera intervju personerna anonymitet, då undviker man eventuella problem med känslig data. Som forskare ska man informera deltagarna om undersökningens syfte, deras uppgift i undersökningen samt förutsättningarna för deltagandet. Etiska problem som kan uppstå är exempelvis att undersökningsspersonen kan öppna sig mer än vad han /hon hade tänkt sig d.v.s. vi kan skapa förhoppningar hos personerna samt sätta igång processer som vi inte kan följa upp. Holme & Solvagn (1997)

3. Teoretiska utgångspunkter

3.1 Litteratursökning

Ett omfattande urval av litteraturen samt svårigheten att definiera sökbegreppet skapade fortsatta problem vid insamlingen. Sökbegreppet som jag använt i första hand är fängelsestraff, kriminalvård, häkte, frihetsberövandet, restriktioner, upplevelser av inlåsningen samt dessa sökord i kombination. Jag har sökt litteraturen på Lunds Universitets biblioteksbas, Malmö stadsbibliotek, LIBRIS samt i LOLITA, och Internet.

3.2 Urval av teoretiker som används i studien

De teoretiker som jag främst har använt för att beskriva fenomenet frihetsberövandet och upplevelser är: Michel Foucault som representant för historiska diskurser. Asplunds begrepp socialitet och responsiviteten vilken han framställer som interneringen av intagna d.v.s. ett försök att inskränka den fria sociala responsiviteten hos den intagne kopplingarna görs även till Durkheims självmordsteori i jämförelse med den stress frihetsberövande utsätts för i samband med häktningen samt vilka påföljder det skapar. Hilde, Goffman och Mathiesen har valts som utgångspunkt i sociologiska teorier samt förklaringsmodellen rörande upplevelser av inlåsningen och stigmatiseringens konsekvenser. Dessa teorier är i högsta grad applicerbara på min undersökning.

4. Redovisning och analys av intervjuer

I detta kapitel avser jag att redovisa min empiriska undersökning och resultaten från fem kvalitativa intervjuer. Citaten nedan är tagna direkt ur intervjuerna. Respondenterna benämns med namn som, Paula, Lisa, Nina, Totte och Tommy för att levandegöra intervjuerna. Alla namn är fingerade. Resultatet har delats in i kategorier som följer nedan. **A** står för förstagångs häktade och **B**. betecknar tidigare häktade. Jag har bildat två grupper en grupp bestående av tre förstagångs häktade samt två tidigare häktade, alla var i besittning av restriktioner. Alla fem är frigivna från häktet mellan åren 1990 och 1998.

4.1 Personlig bakgrund

A. Paula var 23 år när hon greps och häktades. Vid det tillfället var hon ensamstående, hon hade ingen pojkvän. Hon hade precis avslutat sin fjärde termin på högskolan. Lisa var också 23 år vid gripandet. Hon var sambo. Lisa har 3 - årig gymnasieutbildning med inriktning på barn och fritid. Hon var arbetslös vid gripandet. Nina var 28 år gammal när hon greps. Hon var ensamstående och nytexaminerad fritidspedagog.

B. Totte är 33 år gammal. Han har ingen grundskolekompetens. Han hoppade av skolan i åttonde klass. Vid gripandet var han sambo och även han var arbetslös. Tommy är 25 år. Han är ensamstående och har ingen flickvän. Tommy var också arbetslös vid gripandet. Han har endast grundskolekompetens.

4.2 Förstagångs häktade

A. På frågan om de var förstagångshäktade framkom det bland annat att alla kvinnor i gruppen var frihetsberövde för första gången. De hävdar att de har varit oskyldigt häktade. Kvinnorna häktades på obegränsad tid d.v.s. under hela polisutredningen. Paula var häktad i fyra månader, Lisa satt häktad i fem månader och Nina i trettio dagar. Envar hade de fulla restriktioner under hela häktningstiden.

” Jag hade aldrig tidigare varit gripen av polisen, det här kom som en chock. Jag trodde inte att det var sant när polisen kom in i arresten och sa att åklagaren har beslutat att du ska häktas och så gick han bara därifrån utan att lämna någon förklaring till på vilka grunder åklagaren hade häktat mig.” (Nina)

4.3 Tidigare häktade

B. Endas två har varit häktade vid olika perioder under åren. De beskriver sig själva som ständiga häktesklienter d.v.s. de är ständigt återkommande. Vardera har de ett långt häkttningsregister bakom sig. Totalt har Totte varit frihetsberövad vid sju ton olika tillfällen i anslutning till brott, medan Tommy har varit häktad vid sju tillfällen under sina 25 levnadsår. Vid det senaste tillfället var Totte häktade fem månader och Tommy fyra månader därtill fulla restriktioner.

” Jag greps kollektivt, just då hade jag inte gjort något brottsligt. Men vid husrannsakan hemma hos mig hittade polisen stöldgods. De påstod att det var stöldgods, jag häktades omedelbart för inbrott alternativt grovt häleri. Den förklaringen de gav var, att jag hade befattat mig med stöldgods, en snut sa att så dyr television, stereoanläggning och DVD kan du inte äga.” (Tommy)

4.4 Upplevelser av inlåsnigen

A. Paula uttrycker tydligt att hon upplevt frihetsberövandet överkligt. Hon funderade länge på definitionen av upplevelsen. Hon poängterade att känslan av inlåsnigen kan jämföras med att sitta i en bur utan möjligheter att gå en promenad eller träffa andra människor. Hon påpekar också att hon upplevde övervakningen genom titthållet som skrämmande d.v.s. på dörren fanns det ett litet titthål där vårdarna tittade i vid olika tidpunkter, medan den som fanns i cellen såg inte om den var iakttagna. *” Jag kunde aldrig slappna av riktigt eftersom jag aldrig visste om jag var övervakad eller inte” (Paula)*

Upplevelser av maktlöshet visade sig tydligt. I vissa avseende upplevde hon inlåsnigen kolossalt förnedrande och exemplifierar med när kriminalvårdspersonalen oanmälda kom in i cellen och beordrar henne att klä av sig naken inför deras inspektion. Detta upprepades två gånger i veckan under fyra månader d.v.s. under hela häktningstiden. Paula påverkades negativt av inspektionen.

” Jag fick stå naken mitt i cellen medan de kvinnliga vårdarna visiterade cellen därefter iakttog de mig under tre fyra minuter, de bara stod och tittade på mig. Det kändes förnedrande och obehaglig eftersom jag är blyg, men där hjälpte inte det.” (Paula).

I övrigt försökte hon anpassa sig till den nya livsstilen d.v.s. hon följde de tillskrivna regler och undvek konflikter med vårdarna. Paula framhåller att det var av uppenbar rädsla som hon samarbetade i avseende på att inte bli illa behandlad. Inlevelsen av maktlöshet hade överskuggat hennes ambitioner att yttra sitt missnöje med sin situation. Efter två månaders isolering började Paula erfara effekterna av isoleringen hon ådrogs sömnsvårigheter, förlorade aptiten och fick mardrömmar.

” Jag gick ner 6 kilo, och kände mig väldigt slö och oförmögen att aktivera mig i mina dagliga sysslor” (Paula).

Genom livsformsombytet hade hon blivit främmande för sig själv. Den aktuella problematiken återspeglades i passiviteten och likgiltigheten.

” Det som gav mig styrkan och hopp var rättegången, förhoppningar om att bli friad var stora. (Paula)

Inlåsningen kom som chock för Lisa, hon beskriver sig som en självständig och rastlös person.” *Jag var inte van vid att vara inestängd. Den här frihetsbegränsningen höll på att knäcka mig, varje gång jag såg mot dörren kände jag vanmakt eftersom dörren saknade handtag, det kändes som om man befann sig på ett mentalsjukhus” (Lisa).*

Hennes erfarenheter skiljer sig i vissa avseende från Paulas och övrigas i undersökningsgruppen. Lisa var dessutom provokativ, hon vägrade att anpassa sig efter rådande regler på häktet och därav befann hon sig i ständig konflikt med vårdarna. Tvisterna med personalen ökade hennes lidande. Exempelvis allt som hon var berättigad fördröjde vissa vårdare med avsikt. Hon vägrade att anpassa sig till deras normer eller adaptera deras attityder vilket de ansåg önskvärt. Under tiden drabbades hon av panikångest. Hennes tankar kretsade oftast kring ensamheten och övergivenheten. Hennes sambo hade lämnat henne. Lisa upplevde inlåsningen som något överkligt, känslan av att inte kunna bestämma själv när man ska gå ut upplevde hon som oerhört inskränkande på sitt privatliv. Hon var oftast deprimerad och hade vid flera tillfällen funderat på självmord. För att lindra den psykiska skadeverkningen blev hon i behov av att bearbeta den känslomässiga kris som inlåsningen och isoleringen medförde. Lisa fick på egen begäran tillgång till psykolog. Efter tre terapitillfällen blev hon medveten om att hennes problem grundar sig främst på frihetsberövandet. Därefter fattade hon beslutet att inte fullfölja bearbetningsprocessen, hon ville bli frigiven.

” Jag orkade inte tänka långsiktigt som min advokat och psykolog menade tänk positivt sa de. Jag orkade inte eftersom varje dag var den samma, jag hade inga förhoppningar om en friande dom, eftersom polisen vid alla förhör påpekade att det funnit mycket som indikera på min skuld t.ex. mitt umgänge ” (Lisa).

Kontakten med andra människor var viktig för henne. För att dämpa sin oro och ångest försökte Lisa prata med någon i cellen bredvid samt för att lindra ensamheten och isoleringen. Hon fick kontakt med någon, men det var svårt att uppfatta allt som han sa. Det var svårt att höra genom den tjocka väggen men någon fanns där åtminstone.

” Jag knackade oftast för att få kontakt med andra, jag var nyfiken på vem det var som låg i cellen bredvid” (Lisa)

Nina upplevde inlåsningen också som förnedrande, kränkande och oerhört smärtsam samt som tidigare nämnt överklig. Hon nämner många exempel på negativa upplevelser, exempelvis att vårdarna tittar genom tithållet beskriver hon som konstant övervakning, vidare påpekar hon negativa konsekvenser av att vårdarna oanmälda går in i cellen ” En gång stod jag naken mitt i cellen och bytte om, då en manlig vårdare öppnade dörren”. (Nina)

Ninas frustrationer grundar sig till stor del på att hon häktades. Enligt hennes bedömning borde hon inte blivit häktad. Hon hävdar att hon häktades enbart på indicier, samt att det fanns andra inblandade vid gripandet. ” Det kändes som om polisen hade häktat mig ifall jag skulle vara skyldig och inte för att det fanns någon klar brottsrubricering på vilka grunder de hade gripit mig” (Nina).

Hon benämner isoleringen i kombination med andra faktorer som psykiskt nedbrytande samt antydning till att verklighetsuppfattningen och tidsuppfattningen elimineras under inlåsningen. ” Under mörka höstdagar kunde jag knappast urskilja dag och natt d.v.s. om jag sover länge undre dagen” (Nina). Efter tre veckors isoleringen upplevde hon kris, exempelvis så nämner hon att inlåsningen tillfogade henne känslan som evighet av inlåsning. ” Jag förlorade verklighetsuppfattningen, ibland när jag vaknade visste jag inte var jag befann mig” (Nina).

Vidare upplevde hon känslan av maktlöshet i relation till personalens makt över hela hennes tillvaro, lunchtider, hygienskötseln och städningen i cellen mm. Allt skedde på deras villkor och enligt deras tidsättning. ” *Ibland ville jag inte ha maten som serverades men då fick jag ingen ny mat istället fick jag vänta till nästa dag*” (Nina).

” *Jag förstår att min sambo upplever det som jobbigt att besöka mig kors och tvärs genom hela Sverige, men det är inte alltid mitt fel att jag blir dömd*” (Totte)

B. Genom att lägga betoningen på sina tidigare erfarenheter av häktningar hävdar Totte att varje ny häktning är likaså smärtsam och förödmjukande. Totte upplevde inlåsningen som påfrestande och smärtsam, han pekar på att ensamheten i samverkan med isoleringen som bakgrundsfaktorer till hans enorma lidande. Under rådande omständigheter kunde han inte upprätthålla kontakten med sin sambo. Han klargör att på grund av restriktionerna kände han sig maktlös inför situationen. Vanligen lämnar hans sambo honom eftersom hans domar brukar resultera i långa fängelsestraff. I samband med restriktionerna begränsas hans möjligheter till emotionella upplevelser med sin sambo.

” *De ska inte få ändra min personlighet mina värderingar och uttala fördomar gentemot min livsstil, ibland blir det svårt att ställa tillrätta allting*” (Totte).

Under hela häktningstiden var relationen mellan Totte vårdarna disharmonisk, han vägrade spela med systemet som han uttryckte det. Efter lång tid utan kontakt med omvärlden bryter Totte ihop. Han blir beroende av sömnmedel och lugnande för att klar av isoleringen och ensamheten. Vid några enstaka tillfällen har självmordstankar gestaltat sig. Det första tillfället när självmord uppenbarade sig var under tiden då kontakten med hans sambo var bruten. Hon var ständigt närvarande i hans tankar och han oroade sig för att inte bli övergiven av henne. Möjligtvis berodde känslan av oron på över hur han skulle hantera situationen ifall hans sambo skulle lämna honom. ” *Vid det tillfället självmordstankarna uppenbarade sig var jag trött på den långa häktningstiden och jag hade inte hört något från min sambo, det upplevde jag oerhört smärtsamt*” (Totte).

Slutligen antyder han att hela häktningstiden är en tid av ovisshet, han vet aldrig vad som kommer näst.

Tommys upplevelser av inlåsning skiljer marginellt från övrigas. Han berättar att han upplever inlåsningsen som en tid av vanmakt och passivitet. Hela hans tillvaro kretsar kring cellen och allt som sker i cellen, han sover i cellen, äter, ser på TV allt finns under samma tak. Han upplevde situationen oerhört monotont, men han ville absolut inte engagera sig med någon sysselsättning.” *Ibland så låg jag bara på sängen och tittar upp i taket tills jag somnade.*” (Tommy).

Han hävdar dessutom att ju längre erfarenhet en individ har av häkte och isolering så upphör funderingarna successivt kring upplevelser av frihetsberövandet.

Han kommunicerar sparsamt med vårdarna, han utför endast order. Han visar inget intresse för samtal med dem.

” *Jag hyser avsky mot vårdarna den enda gången de pratar med mig är när de är nyfikna om jag är skyldig till brottet, sånt genomskådar jag direkt därför undviker jag dem*” (Tommy)

4.5 Restriktioner

Om rätten beslutar att häkta någon skall de samtidigt på begäran av åklagaren pröva om den häktades kontakter med omvärlden ska få inskränkas, exempelvis att inte ta emot besök, skriva brev eller ringa telefonsamtal. Tillstånd till sådana restriktioner bör förmedlas endast om det finns risk för att den misstänkte undanröjer bevis eller på annat sätt kan försvåra utredningen. (Rättegångsbalken 24:15a § 1999)

4.6 Restriktionernas inverkan på den intagne

A. När jag ställde frågan huruvida restriktioner inverkade på dem under häktningstiden blev svaren enhetliga, fyra hade destruktiva upplevelser av restriktioner, endast en berördes inte av restriktionerna. Paula berättar att hennes främst oro bestod i att hennes familj inte visste var hon fanns. Eftersom hon var myndig underrättar inte polisen anhöriga (endast om vederbörandet begär det själv). Efter en vecka fick hennes advokat kontakt med hennes familj.

” *Jag funderade mycket på hur mina föräldrar skulle reagera, jag visse att de skulle ta det väldigt hårt. Jag fick en känsla av att jag inte enbart hade utsatt mig själv utan min familj också, det kändes på något vis att jag hade skämt ut dem* ” (Paula).

Isoleringen med omvärlden upplevde hon oerhört smärtsam och förvirrande. Hon fick inte ringa telefonsamtal, eller umgås med andra intagna. Hon fick endast skriva brev som gick via åklagaren, eftersom det kunde ta upp till två veckor att få igenom ett brev avstod hon från att skriva. Hon kände sig oerhört ensam. Hon var oförmögen att påverka situation utanför murarna, hon visste inte vad som skulle hända med hennes boende eller hur hennes ekonomiska utgifter skulle skötas. Hon fick inte kontakta någon utöver sin advokat, allt fick skötas genom honom. Paula upplevde situationen som påfrestande hon oroade sig över häktningstidens längd enligt hennes advokaten var häktningstiden obegränsad d.v.s. från trettio dagar till sex månader eller längre. ” *ovissheten kändes obegriplig, känslan av meningslöshet växte sig starkare för varje dag som gick och inget hände.*” (Paula)

Lisa däremot bröt ihop av ensamheten. Hon hade inte fått kontakt med sin sambo. Alla försök att nå honom via advokaten var resultatlösa. Lisa kände sig övergiven då sambon var en central person i hennes liv. Trots anhållan om att få ringa och prata med honom fick hon avslag. Slutligen fick advokaten kontakt med honom. Hon blev informerad om att han hade lämnat henne och flyttat hem till någon annan kvinna.

” *Om jag hade fått prata med honom så hade han kanske inte lämnat mig*” (Lisa).

Därefter bad hon om att få ringa och prata med honom men även då avslogs anhållan motiveringen var restriktionerna.

Restriktionerna hade marginell inverkan på Nina, hon hade inget behov av att meddela sin släkt eller sina vänner att hon var häktad. Kontakten med andra intagna ansåg hon heller inte som intresseväckande. Hon skämdes över att hon var häktade, hon avsåg att vara anonym.

” *Jag var så pass chockad och förvirrad att jag till en början inte ens reflekterade över restriktionerna, jag hade inget behov att prata med någon. Visste inte ens hur det här systemet fungerade*” (Nina).

Sammanfattningsvis kände sig alla fem oförklarligt ensamma och övergivna. Behovet av att kommunicera med andra utanför murarna uppenbarade sig konstant i stort sett för alla. Alla fem uttryckte sig mycket negativt till att ha blivit intvingade i olika kontexter.

B. Totte är medveten om vad restriktionerna innebar för hans del, han blev alltid frustrerad när han häktas och restriktionerna medföljer. Enligt hans tolkning medför restriktioner enorma påfrestningar på hans privatliv, exempelvis att han förlorar kontakten med sin sambo. Vid sådana tillfällen är han rädd att inte bli övergiven av henne.

” När man sitter inne så har man inte så mycket att göra istället funderar man mycket. Oftast grubblar jag om hon kommer att lämna mig eftersom kontakten bryts under flera månader man vet inte vad som kan hända därute” (Totte).

Kontakten med omvärlden är av stor betydelse för Totte, när kontakten bryts då upplever han att han förlorar kontrollen över allt som sker utanför murarna. Totte är social och det medför problem för honom d.v.s. hans svårigheter består bland annat i att han inte kan hantera ensamheten. *” Ensamheten är värst, man har bara sig själv 24 timmar om dygnet”* (Totte).

Inledningsvis hävdade att Tommy att han knappas av berördes restriktionerna. Han har ingen flickvän att irritera sig över. Han menar att det är lättare att vara häktad med restriktioner om man inte har någon utanför murarna att tänka på, då har man bara sig själv. Slutligen medger även han att restriktioner är påfrestande, vid några enskilda tillfälle uppstår behovet av att kommunicera med någon. *” Det är störande att inte kunna ringa någon kompis när man själv känner för det, ibland behöver man pengar eller tidningar. Besök vill man ju också ha ibland.”* (Tommy)

4.7 Använda strategier för att klara av inlåsningen

A. Paulas strategi grundade sig på att samarbeta med vårdarna. Hon hade blivit medveten om att det underlättar isoleringen om hon pratar med dem å andra sidan fanns det ingen annan att kommunicera med. *” Att bemöta vårdarna väl lönar sig. Jag fick t.ex. , färgkriter och min advokat kontaktades direkt på min begäran ”* (Paula).

Paula fördrev tiden genom att teckna, skriva om sin tid i häktet och läsa böcker. Det som höll henne vid mod trots den maktlöshet som hon kände var rättegången. Hon hade stora förhoppningar om en friande dom av den anledningen uppträd hon behärskat. Hon påpekar att hon undvek fönstret, med motiveringen att hon inte kunde uthärda tanken på att se någon som stod henne nära gå förbi, incidenter som av det här exemplet framkallade ofta smärtsamma upplevelser hos Paula, hennes frihetslängtan stärktes.

” En gång när jag tittade ut genom fönstret såg jag min kompis som cyklade förbi då blev jag väldigt ledsen, eftersom jag inte hade träffa henne på tre månader” (Paula).

Ibland var hon tvungen att se ut genom fönstret för att urskilja årstider. Hon häktades under våren. Vid frigivningen var det höst.” *När jag såg ut genom fönstret fick jag starkare frihetskänsla det kunde påverka mig i flera dagar efteråt (Paula).*

Lisa emellertid försökte lindra isolering genom psykologisk och kurativ hjälp. Med psykologen bearbetade hon sina upplevelser angående isoleringen samt sveket från sambon. De försökte tillsammans lösa hennes livskris.

” Relativt snabbt förstod jag att psykologens närvaro förvärrade mitt tillstånd eftersom frihetslängtan ökade under samtalen, sedan gick han bara och jag var oerhört ensam, jag förstod att jag inte kunde bygga min tillvaro kring hans samtal” (Lisa).

Lisa erhöll även läkarhjälp, läkare ordinerade henne medicin för att hon skulle hålla sig lugn, samt sömnmedel för att försöka återställa sömnstörningarna.

Nina försökte sova bort tiden för att klara av sin tillvaro. Hon ansåg att psykologen inte kunde hjälpa henne, hon ville bara bort från häktet. Hon kände sig enormt nedbruten. Konsekvenserna av inlåsningen resulterade i passivitet under återstående häktningstiden. Hon vill inte ens prata med sin advokat.

” Advokaten bara tittade på mig när jag nästan skrek av ilskan, varför har de häktat mig, jag är oskyldig. Kan du inte göra någonting. Han bara tittade på mig och sa men alla säger till polisen att de är oskyldiga därför häktar de misstänkta, eftersom de inte vem som är skyldig respektive oskyldig , när alla som grip påstår att de är oskyldiga.”(Nina).

Vid ett tillfälle besökte doktorn henne utan hennes begäran. Besöket grundade sig på vårdarnas iakttagelser om att hon såg sjuk ut. ” *Doktorn sa att jag hade fallit i en svacka och han erbjöd mig psykologisk hjälp, men jag tackade nej” (Nina)*

B. Totte baserade sitt liv kring den inre friheten. Han medger att den fysiska friheten var fräntagen men den inre kvarstod. När jag ber honom exemplifiera, skrattar han, och svarar, enkelt uttryckt ” *Jag drömmer bort mig på så sätt skapar jag den fysiska friheten och harmonin, den inre friheten består av mina värderingar och tankar som ingen kan ta ifrån mig* ” (Totte)

Totte påpekar att han inte tillämpade några exceptionella strategier för att uthärda inlåsningen, han sov mycket och provocerade vårdarna. ”*Bara de visar sina trynen uppstår konflikter*” (Totte). I övrigt styrde passiviteten hans tillvaro.

Vissa perioder läste han mycket på så sätt försökte han fördriva tiden. ” *Genom att läsa mycket flyr jag från verkligheten. Sedan känns det som att vakna upp från en paradisdrom till en meningslös verklighet* ” (Totte)

Han tittade inte ut genom fönstret eftersom det skapade frustrationer, han ville inte bli påmind om världen utanför som han har blivit beröva, det underlättade att inte se ut.

” *Jag tittar nästan aldrig ut genom fönstret det gör mig rastlös. Jag blir orolig och förvirrad av att inte kunna gå ut genom dörren* ” (Totte).

Tommys strategier byggde på självbedrägerier han intalade sig själv att han befann sig på någon annan plats i världen t.ex. på någon semesterö i Söderhavet. Han drömde bort sig ofta på sätt fördrev han tiden snabbare. ”*Det är svårt att komma tillbaka till verkligheten t.ex. efter att ha befunnit sig på Hawaii ett tag* ”. (Tommy)

Tommy har vid olika tillfällen provat meditation för att fly från tillvaron under långa häkningsperioder. ” *Det hjälper att meditera man finner själsro på något sätt och harmoni men samtidigt blir man allt för passiv och likgiltig* ” (Tommy).

Tommys aktuella strategin har varit att sova mycket och förhålla sig passiv. Bokläsningen fann han inte särskilt inspirerande. Han hävdar att det är bättre att drömma bort sig. Även Tommy använde sig av fönsterstrategin d.v.s. att inte titta ut genom fönstret för att inte bli påmind av omvärlden utanför som han inte får ta del av. ”*Att titta ut skapar missmod* ” (Tommy).

4.8 Den intagnes upplevelser av kriminalvårdspersonalen

A. Eftersom Paula hade adapterat det nya levnadssätten medförde de flesta vårdarna henne inga problem. Hon blev trevligt bemött. Vissa uppträdde provocerande gentemot henne tills de uppmärksammade hennes personlighet först då ändrade de sitt förhållningssätt.

” Jag kände mig i underläge, eftersom jag alltid försökte vara konfliktundvikande. Det var inte riktigt mitt förhållningssätt men här var jag tvungen att ändra mitt sätt ” (Paula). Trots hennes goda samarbetsvilja visade sig några vårdare kritiska mot henne.

Lisa uttrycker negativa erfarenheter av vårdarna, de kallade henne för knarkare vilket hon ansåg inte vara. De kom aldrig när hon ringde på klockan, de fördröjde allt som hon bad om.

” En vårdare blev irriterad över att jag ofta ringde på ringklocka, eftersom han dröjde undrade jag varför det hade tagit så lång tid, han svarade med barsk röst ” Du är inte den enda här det finns fler än du på stället.” (Lisa)

Nina hade inte reflekterat angående vårdarnas förhållningssätt, hon begrundade inte ens deras närvaro. Hon kommunicerade aldrig med dem, hon ringde aldrig efter dem. För övrigt undvek hon all form av kontakt med kriminalvårdspersonalen, hon upprätthöll bara den nödvändiga och ytliga kontakten. *” Vårdarna tittade konstigt på mig när de kom med maten, det har jag undrar över utan att ha fått någon klarhet i varför? kanske för att jag inte gjorde något oväsen över min närvaro, kanske för att de inte visste något om mig ”(Nina)*

B. Sett utifrån intagnaperspektiv upplevde Totte och Tommy vårdarna som provokativa, de påpekade att vårdarna alltid kommenterade deras förflutna och ger exempel *”Så du är tillbaka kan du inte hålla dig utanför murarna trivs du i häktet mm”.*

Förklaringen de lämnar till varför vårdarnas uppträde på detta viset var följande *”Vi som har varit häktade och suttit i fängelset vid så många tillfällen är omtalade bland kriminalvårdspersonalen.” (Totte)*

”Kriminalvårdspersonal som har arbetat länge på fängelser är i det flesta fall bra, de djävlas inte med en som de nya, de kan sina rutin och därefter behandlar de oss ” (Tommy).

Han betonar att klimatet mellan kriminalvårdspersonalen och intagna har hårdnat de senaste åren och han är noga med att påpeka att det ökade våldet inte enbart beror på att intagna har blivit våldsammare han hävdar omvänt att vårdarnas stereotypa attityder ligger till grund för det ökade våldet på anstalter. Han hävdar även att vårdarna undervärderar intagna, provocera och trakasserar dem och därför uppstår konflikter. ” *Det handlar om kemi stämmer inte kemin mellan fången och vårdaren då uppstår konflikter. De flesta vårdarna vill att man ska göra som de säger*” (Totte).

”*En kvinnlig vårdare sa till mig en gång , tycker du inte att jag är snäll, snälla är korna i hagen också svarade jag , hon smällde igen dörren och återkom inte mera den dagen*” (Tommy).

4.9 Stigma

Stigma definieras av Goffman (1973) som ” *Benämning på en egenskap som är djupt misskrediterande*”. Stigmat som fläckar på personliga karaktären relateras oftast till fängelsevistelser, psykiska rubbningar, alkoholism mm. Stigmat aktualiseras förs när vi upptäcker att personen innehar annan social identitet än den förväntade.

5. Sociala konsekvenser på intagna

A. Vägen tillbaka till samhället har inte varit smärtfri för Paula och de övriga fyra.

Upplevelsen av stämplingen som häktad och misstänkt för brott resulterade för Paula i oförutsedda konsekvenser. Det första tecknet på stämplingen som kriminell fick hon erfara offentlig. Hon fick inte komma in på ett diskotek, en dörrvakt som också arbetar som vårdare på häktet hade känt igen Paula: Han sa till henne ” *Vi släpper inte in kriminella här*”. Paula var i sällskap med två jurister som bevittnade händelsen. Förnedringen uppenbarade sig då alla andra som stod i diskotekskön bevittnat incidenten.

” *Jag gjorde en polisanmälan i samråd med vittnena och juristerna som befann sig på platsen. Jag blev friad i rättegången, hur kan ha då säga att jag är kriminell framför alla människor. Kriminalvårds inspektörerna kom från Stockholm för disciplinsamtal med vårdaren, efter förhöret fick vårdaren en prick i sitt register men fick behålla jobbet. Han bad mig om ursäkt, jag godtog ursäkten. Om jag inte hade haft så många och trovärdiga vittne hade ärendet lagts ner i bris på bevis*” (Paula).

Paula förtydligar det ovannämnda ” *exempelvis om jag hade stått ensam i diskotekskön och inte hade haft någon trovärdig som hade bevittnat incidenten så hade kanske ärendet inte ens tagits upp*”

I sitt sätt att beskriva den oron hon känner inför en ny arbetsplats uppvisar hon tydligt otrygghet inför arbetsintervjuer. Hennes oro grundar sig främst på att inte bli utpekad av någon inför sin chefen som före detta misstänkt för brott d.v.s. på många arbetsplatser begär arbetsgivaren att ett urdrag ur kriminalregistret uppvisas inför anställningen. Paula är inte registrerad i belastningsregistret. Men finns i polisens register bland misstänkta. Arbetsplatser med hög säkerhet accepterar inte ens sökanden som har delgivits misstankar om brott.

” *När jag var häktad ringde polisen alla mina vänner och bekantar, de ringde till alla som fanns i min anteckningsbok, där fanns även tillfälliga personer vilka jag inte umgicks med, de kontaktade alla, samt att alla förhördes ungefär 40- 50 personer. På så sätt fick alla reda på att jag var häktad och för vilket brott*” (Paula).

Lisa däremot har inte reflekterat över de stigmatiserande effekter till följd av frihetsberövandet och registreringen som misstänkt för brott. Hon har gjort ett medvetet val. Hon har valt att stå utanför samhället. Hon menar hon känner sig förvisad av samhället. Det framgår en aning missvisande varför Lisa har valt att stå utanför samhället. Det kan bero på flera faktorer dels på att hennes föräldrars reaktion över häktningen kan ha förstärkt den negativa självbilden, dels på att hennes sambo övergav henne då hon var häktad. ”*När jag frikändes i rättegången kändes det inte som om jag hade fått upprättelse. Jag fick skadestånd, med pengarna kunde inte ersätt mina upplevelser. Jag glömmer det aldrig. När jag kom ut hade jag ingenting att återvända till min sambo hade lämnat, mig lägenheten var uppsagd och jag hade ingenting kvar.*”

” *Istället fick jag bo hos min föräldrar, men det gick inte bra vi kom inte överens. När jag fick skadestånd reste jag bort två månader, för att glömma tiden i häktet. Sedan blev allting bara fel, jag började missbruka.*” (Lisa) Hennes familj tog det inträffade väldigt hårt. De försökte hemlighålla intagningen för omvärlden.

”På min systers fest kom en kostym kille fram till mig och undrade vad jag arbetar med, jag svarade ingenting jag har precis kommit ut ur häktet. Han gick. Kort därefter undrade min syster om det var nödvändigt att säga att så, kunde du inte ha hittat på någonting annat sa hon, du har skämt ut mig ock min sambo, han är arg” (Lisa)

Nina benämner sitt levnadssätt som asocialt. Hon beskriver sig själv som en mycket ensam person. Det finns två potentiella förklaringar till varför Nina har valt ensamheten. Dels för att undvika kontakten med sitt tidigare umgänge dels för att hitta balans i sin tillvaro efter häktningen. Hon förlägger skulden angående gripandet på sitt umgänge. Hon undviker kontakter med främmande människor förutom i sitt arbete. Nina har lyckats dölja sitt förflutna, endast den närmaste kretsen känner till det inträffade. Parallellt medger även hon att en viss oro föreligger angående frihetsberövandet d.v.s. en omedveten rädsla att personalen från häktet, polisen eller någon myndighetsperson ska peka ut henne inför hennes arbetsgivare. ” *Den tiden har jag lämnat bakom mig jag har inte haft kontakt med polisen på 3 år och vill vara ifred, jag vill inte bli påmind om incidenten eller överhuvudtaget blir förhörd av min arbetsgivare, oavsett om har tror på min oskuld eller inte ” (Nina)*

B. konsekvenserna av stämplingen som kriminell har haft livsavgörande betydelse för Totte och Tommy, hittills har de inte lyckats infoga sig i samhället eller skaffa arbete.

” Jag sökte arbete en gång men då krävde arbetsgivaren körkort, så jag fick inte jobbet, därefter har jag försökt men inte lyckats sedan gav jag bara upp det kändes meningslöst, jag har ju inga referenser” (Totte).

Deras stigma tedde sig följande: Deras skulder uppgår totalt till 4 miljoner kronor.

” Jag kommer aldrig att kunna betala de omfattade skulder som jag har 1,2 miljoner vilket innebär att jag alltid kommer att dras med kronofogdsmyndigheterna hela livet” Boende har de inte kunna skaffa p.g.a. av betalningsanmärkningarna och kronofogdeskulder samt alla skadeståndsyrkanden till brottsoffer. (Tommy)

På arbetsmarknaden har de inte kunna etablera sig. De möts av hård konkurrens i samhället. Deras möjlighet att konkurrera med de som har arbetslivserfarenhet är minimala, deras referenser duger inte. De resonerar kring betydelsen av advekat hjälp vilket de anser sig aldrig fått.. ”*Jag är stämplad som kriminell från det att jag var 17 år och det kan jag aldrig ändra på, jag har aldrig fått någon hjälp att återanpassa mig till samhället” (Totte)*

5. Slutsatser i analys och diskussion

Vid diskussionen om upplevelser av inlåsningen framkom bland annat att samtliga upplevde frihetsberövandet som överklig och smärtsam. Respondenterna menar att restriktionerna orsakade ännu smärtsammare upplevelser för den häktade. Stränga restriktioner försvårade kontakten med omvärlden. I samband med rådande restriktioner bryts kontakten helt med yttrevärlden och den intagne isoleras och påverkas negativt både emotionellt och socialt av isoleringsmiljön. Påfrestningen består dels i att de häktade skiljs från familjen, dels från omvärlden och vänner. Detta kan man se till stor del överensstämma med Beckers (1963 i Cuff & Payne 1996)) exempel på hur de grundläggande karaktärsdrag kan förändras i det vuxna livet. Den process som gripna personer genomgår när de grips, anhålls häktas och slutligen döms till fängelse, brukar oftast resultera i genomgripande upplevelser, på så sätt att vår vuxna identitet kan gå förlorad. I likhet med Becker (1973) hävdar också Mathiesen (1987) att många intagna upplever inlåsningen som smärtsam. Den intagne upplever den tiden som tid av maktlöshet. Den intagnes självständighet undermineras. Vissa upplever anstaltstiden som en tid präglad av osäkerhet. Mathiesen menar att själva frihetsberövandet och berövandet av vardagslivets förmåner och tjänster d.v.s. berövandet av sexuella kontakter och berövandet av trygghet i relation till sina medmänniskor, resulterar oftast i smärtsamma förluster för den intagne. I samma diskussion framkom det också att alla intervjuade upplevde inlåsningen som överklig, förnedrande och kränkande. I samtalet framkom också att alla fem ansåg att deras personlighet splitras i samband med häktningen. De hävdar att de tvingades i oönskade kontexter samt tilldelades påtvingade roller och förmåddes till underkastelse. Samtliga hävdar att de successivt bröts ner och passiviteten inträdde. Om man relaterar detta till Goffmans (1973) teori av totala institutioner ser man viktiga likheter mellan upplevelser hos de häktade och hans teori om personer som tas in för total institution, de utsätts både för stämpling och maktutövning. Det som kännetecknar en total institution är dess inneslutande karaktär. Den intagnes rätt till umgänget med omvärlden inskränks d.v.s. den intagne får inte lämna institutionen för att träffa andra människor. Vid diskussionen gällande övervakning och kontroll framkom att samtliga uppfattade sig som ständigt övervakade. Detta sker i allmänhet genom att vårdarn tittar genom titthålet i celldörren utan förvarning in i cellerna. Samtliga hävdar att trygghetskänsla undermineras genom denna form av övervakning. (Foucault 1975 i Johansson & Miegel 1996) framställer panoptikonet som ett förträffligt maktinstrument som tillåter total och ständig övervakning. Panoptikonet bidrar till att intagna kommer att övervaka sig själva eftersom de inte vet om de är iakttagna eller inte. Foucault menar att det moderna

samhället oftast handlar om bestraffning och disciplinering av kropp och själ. Utifrån tidigare häktades upplevelser i jämförelse med förstagångs häktades konstaterades marginella skillnader. Generellt upplevde alla häktade inlåsningen smärtsam och överklig, förstagångs häktade uppvisade däremot en aning djupare och starkare reaktioner jämförelsevis med tidigare häktade. Det som synbart avviker är individens erfarenhet av tidigare frihetsberövandet. Om jag relaterar detta till Mathiesen (1987) finner jag betydande likheter som t.ex. att den intagen upplever delar av inlåsningen som en tid av förnedring samt att stigmat framstår tydligt och berövandet av trygghet i relation till sina medmänniskor resulterar i smärtsamma förluster för den intagne som i sin tur tvingas ersättas dessa förluster på eget sätt. Efter längre tids isolering upplevde nästan alla behovet av att bearbeta de olika kriser som uppstod i samband med inlåsningen. De blev i behov av psykologisk eller kurativ hjälp, endast en accepterade psykologisk hjälp, övriga tackade nej. De lägger tyngdpunkten vid ensamheten och förvirringen. Att självbestämmande går förlorad framträder tydligast som exempelvis genom att intagna inte styr sina handlingar som t.ex. hygien, mattider, promenader m m. Intagningen på en institution avlägsnar den intagne från sin tidigare livsstil med dess roller. Han socialiseras in i andra livssamhang och tilldelas andra roller. Denna form av upplevelser kan relateras till Goffman (1973) och det han kallar för livsformsomsbytet. Goffman menar att den intagne upplever rollförlust och inlemmandet i institutionskulturen som en anpassning. Min uppfattning är att långa häktningstider i anslutning till restriktionen medför negativa effekter på häktade. Privatlivets konsekvenser kan i särskilda avseende resultera i att den häktade förlorar allt i samband med gripandet exempelvis boende, flickvän respektive pojkvän, barn mm. Rollbytet är ytterligare en smärtsam förlust av identitet. Jag tycker att jag här kan dra en parallell i Goffman (1973) till försvagning av jagidentitet d.v.s. obehagliga upplevelser, så att det drastiskt försvagar vår identitet och jaguppfattning, självständigheten elimineras och rätten att behandlas på ett respektfullt och värdigt sätt går förlorad. I resultatet framkom att tre intervjuade vägrade anpassa sig till de rådande normer på häktet, endast en accepterade sin underordnade roll, med hänvisning till rädslan för maktutövning. Övriga visade ingen samarbetsvilja. Deras ickesamarbetsvilja resulterade i konflikt med vårdarnas grundläggande handlingsprogram. Fyra av de intervjuade uttryckte negativa erfarenheter av vårdarna, en samarbetade men även hon fann tendenser till stereotypierna hos vårdarna. Endast en hade ingen uppfattning angående vårdarnas bemötande. Detta överensstämmer med Goffman (1973) och hans teori om institutionsanpassning. Han poängterar att det finns två former av anpassning den primär och den sekundära. När internen övertar personalens perspektiv och försöker följa deras

instruktioner och intentioner innebär det att han har valt den primära anpassningen, medan de som väljer den sekundära anpassningen kringgår organisationens antaganden om vem den intagne bör vara och vad han ska göra. Av resultatet framkom även att de som accepterar den primära anpassningen belönades i form av vissa sekundära vinster som t.ex. längre promenader. I alla intervjuer såg jag en tendens till monotona upplevelser. Bland de intervjuade fanns det enighet kring betydelsen av en meningsfull vardag och det som utmärker en social tillvaro. Jag anser att monotoniteten kunde kompenseras med meningsfulla vardagsaktiviteter. Jag tror att man måste beakta konsekvenserna av isoleringen som bidragande faktorer till enformiga vardags upplevelser detta kan relateras till Goffman (1987) där han nämner negativa egenskaper som utmärker allt som förekommer under samma tak och under samma auktoritet t.ex. sömn, fritidsaktiviteter, arbete, avkoppling uttrycker enformig tillvaro. Vid diskussionen om använda strategier för att klara av inlåsningen framkom bland annat olika aspekter på strategier. Det som framkom tydligast är det faktum att samtliga använde sig av strategier. I resultatet framkom att majoriteten tillämpade strategier som exempelvis att sova och förhålla sig passiva, drömma bort sig, en nyttjade psykologisk hjälp och endast en samarbetade med personalen. Jag vill påpeka att även tidigare häktade formade sin vardag genom strategier med syftet att övervinna ensamheten och isoleringen. Asplund (1997) hävdar att det framför allt är denna typ av straff som är ett försök att förvägra individen varje tillfälle av socialitet och responsivitet, han menar att intagna blir totalt avskurna från medfångarna och omvärlden. I stället uppmuntras den hierarkiska responsiviteten, den sociala responsiviteten skulle avledas, formas och dresseras. Alla intervjuade hade vid något tillfälle försökt kontakta andra medfånge genom att knacka i väggen. Två av intervjuade lyckade prata med någon medfånge trots isoleringen. Endast en har inte försökt. Enligt Asplund (1997) har fångarna sedan urminnes tider försökt bryta isoleringen genom att få kontakt med andra fångar just genom att knacka i väggen, de eftersträvade endast livstecken, från någon, från vem hade det ingen betydelse. De höll på att gå under av ensamhet.

Det framkom även i intervjuerna att samtliga upplevde ensamheten som depressioner framkallande samt som en tid präglad av passivitet och likgiltighet. Tre av intervjupersoner beskriver att känslor och sinnestillstånd präglades bland annat av vrede och besvikelse. Under tillståndet av tillfällig förvirring framträdde självmordstankarna hos två av de intervjuade. De nämner ensamheten i kombination med depressioner och förvirring som en av de bidragande faktorer till självmordstankarna. Självmordstankarna kännetecknas enligt

Durkheim (1993) hos friska individer av plötslig och oemotståndlig impuls. Fullt friska människor kan begå självmord, det är det melankoliska självmorden som äger rum bland normala individer, när ett melankoliskt självmord inträffar har personen oftast varit deprimerad och befunnit sig i sinnesförvirrat tillstånd en längre tid. Samtliga kvinnor som friades i rätten betonar att skadestånd inte kunde kompensera upprättelse de ansåg sig inte ha fått upprättelse. Oberoende av den friande domen så finns kvinnorna kvar i polisens register bland misstänkta. Jag anser att respondenterna har rätt i sina antaganden då de hävdar att de inte har fått upprättelse så länge de finns i polisens register över misstänkta. Till en fullvärdig upprättelser bör misstänkta raderas helt från alla register d.v.s. för att individer efter friande domar ska infogas i samhället utan att erfara stigmat. De är alla medvetna om sitt stigma och problem som därefter uppstår. Samtliga betonar vikten av kriminalregistret med tanken på den ökade kontrollen inför anställningen. Nästan alla kände oro inför denna tanken. Männerna har givit upp hoppet om ett arbete och en normal social tillvaro. Endas en intervjuad visade ingen oro över kriminalregistrets makt hon har valt att stå utanför samhället och söka egna försörjningsvägar. Detta kan man även applicera på Goffman (1972) och spoleringen av identitet som grundar sig på att individ eller grupper kan pekar ut andra grupper som avvikarkategorier, på så sätt framhäver han sig själv som en moraliskt sätt laglydig medborgare. Den egna status förflyttningen bygger på andras nedgradering. Av diskussionen framkom även att respondenternas otrygghet på nya arbetsplatser berodde främst på den ständiga oron över att inte bli utpekade som kriminella av någon som känner till intagningen. En intervjuad fick erfara stigmat på offentlig plats vilket resulterade i obalans i hennes tillvaro efter en lyckad återanpassningsprocess. Intervjupersonen blev påmind om den underordnade rollen denne hade upplevt i häktet. Goffman(1973) talar om tre typer av stigma i den här situationen lämpar sig bäst stigmat som fläckar på den personliga karaktären t.ex. fängelsevistelser. Personer som fängelsekunder bär på ett osynligt stigma. Då består inte problemet i potentiella skillnader som uppstår i sociala förhållanden utan i att dölja de nedvärderande karaktärsdragen. Det ovanstående kan relateras till respondenternas ansträngningar att ständig behöva dölja exempelvis vistelsen i häkte inför främmande människor. Jag anser att större tolerans samt acceptans bland allmänheten skulle bidra till positiva återanpassningsprocesser och resultera i ökade möjligheter att eliminera stigmat d.v.s. att bemötta före detta misstänkta personer med större öppenhet samt generellt uppmärksammas fångarnas situation efter frigivningen. Det skulle kanske resulterat i en positiv utveckling för individernas självkänsla inför frigivningen. Detta kan relateras till den holländska kriminalpolitiken. I ett jämförande perspektiv mellan den svenska och holländska

kriminalpolitiken finns det synbara distinktioner i framförallt den liberala synen beträffande intagningens negativa effekter på individer. Bevekelsegrunden till den liberala kriminalpolitiken är främst övertygelser om frihetsberövandets stigmatiserande och skadliga effekter. Den uppfattningen delar bland annan holländska åklagare, pressen, den allmänna opinionen och domarkåren. Enligt det holländska frivårdsmyndigheter ligger dessa attityder i en generell trend mot större tolerans i samhället. Hofer (1998). Även Becker (1973) delar den uppfattningen, han menar att individens självbild förändras genom stämplingen d.v.s. han grupperas in i en annan socialkategori t.ex. som brottsling eller knarkare, samt undervärderas av sin omgivning. I jämförelse med tidigare forskning förefaller det som om mitt resultat till stor del överensstämmer med tidigare undersökningar.

Avslutningsvis anser jag att det har varit intressant att undersöka hur fem individer med olika erfarenheter skildrar sina upplevelser av inlåsningen. En intressant aspekt har varit jämförelsen mellan erfarna manliga fängelseklienter och förstagångs häktade kvinnor hur de beskriver sina upplevelser av inlåsningen. Mina intervjupersoner har generös delat med sig av sina upplevelser av vistelsen i häktet. Jag anser att jag själv har fått en inblick i hur inlåsningen kan te sig för intagna samt en ökad förståelse för upplevelse av frihetsberövandet och dess effekter. Studien har fått mig att inse hur betydelsefullt ämnet är speciellt i dagens samhället med den ständigt ökade brottsfrekvensen vilken resulterar i att allt flera misstänkta häktas långa tider i väntan på polisutredningen. Parallellt väcker det frågan om man kan generalisera utifrån fem kvalitativa intervjuer? Min intention har inte varit att dra generella slutsatser utifrån intervjuerna istället har mitt syfte har varit att ta reda på hur just dessa fem före detta frihetsberövade upplevde inlåsningen och hur de blev bemötta av kriminalvårdspersonalen i häktet.

” Vad den kriminologiska forskningen har numera lärt oss är emellertid att tanken att man genom frihetsberövande straff skulle kunna förbättra den straffades individen är en illusion. Det är tvärtom numera känt att dessa straff leder till dålig rehabilitering och hög återfallsfrekvens liksom att de ofta har en nedbrytande verkan på personligheten”
(Mathiesen 1987 sid 88)

6. Litteraturförteckning

Asplund, J. 1987. *Det sociala livets elementära former*. Göteborg: Korpen.

Brottsbalken sjätte upplagan 1996: Stockholm

Cuff, E. C & Payne, G.C.F. (1996). *Samhällsvetenskapliga perspektiv*. Göteborg: Korpen. E,

Durkheim, E (1993) *Självordet*. Lund: Grahns boktryckeri.

Goffman, E (1963). *Notes on the Management of spoiled Identity*. New Jersey: Pelican books.

Goffman, E (1973). *Totala institutioner*. Fyra essäer om anstaltslivets sociala villkor.

Stockholm: Rabèn & Sjögren.

Hofer, H,V(1998). *Brottsligheten i Europa*. Lund: Studentlitteratur

Hilte, M (1996). *Avvikande beteende*. Lund: Studentlitteratur

Holme, I, M & Krohn, Solvagn ,B.(1997) *Forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur

Johansson, T& Miegel,F. (1996). *Kultursociologi*. Lund: Studentlitteratur

Kvale, S(1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Mathiesen, T (1987). *Kan fängelset försvara*. Göteborg: Korpen

Rubenowitz, S (1980). *Utredning och forskningsmetodik*. Göteborg: Akademiförlaget

Rudstedt, S. (1994). *I fängelset*. Kristianstad: Norling, ligature AB

Sjöberg, K (1999). *Mer än kalla fakta*. Studentlitteratur: Lund

Otryckt källa:

Text Nyheterna, TV4, 2001-4-30.

Intervjuguide**Bilaga 1.****Temat:****1. Upplevelser av frihetsberövandet**

Hur upplevde du inlåsnigen ?

Hur hanterade du inlåsnigen d.v.s. blev du i behov av medicinsk hjälp?
t.ex. sömnmedel eller behövde du någon att prata med, fick du den hjälp
du sökte?

Hur gjorde du för att klara av situationen?

Hur blev du bemött av kriminalvårdspersonalen?

2. Personlig bakgrund

Namn

Ålder

Civilstånd

Utbildning

Arbete

3. Frihetsberövandet

Var du förstagångs häktad?

Hur länge har du varit häktat?

Hade du restriktioner i så fall hur länge?

Hur påverkades du av restriktioner?

Fick du erfara sociala konsekvenser efter frigivningen p.g.a.

brottsmisstankarna d.v.s. som exempelvis stämplingen som kriminell?